

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat

ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 19.09.2018

Kabul Tarihi: 14.11.2018

Sayfa: 209-220

ISSN: 2147-8872

**SOVYET DÖNEMİ AZERBAYCAN GAZETECİLİĞİNDE TÜRKİYE
KONUSU (AZAD ŞERİFOV: YURTDIŞINA GÖNDERİLEN İLK
AZERBAYCANLI SOVYET MUHABİR)**

Namiq Ahmedov*

Özet

Sovyet diktatörlerinden olan Stalin'in ölümü sonrası Türkiye ile Azerbaycan arasında olan bağlantı kopukluğu ortadan kaldırıldı ve ilişkiler yeniden canlandı. Azerbaycan gazeteciliğinde farklı bir dönem başladı. Azerbaycanlı gazeteci Azad Şerifov'un bu alandaki hizmetleri taktire şayandır.

Azad Şerifov'un Sovyetler genelinde özenle okunan "Vokruk sveta" dergisinde yayımlanan Türkiye'yle ilgili yazıları bir tek halk tarafından deyil, aynı zamanda parti ve yönetimde bulunanlar tarafından da okunmaktaydı. Bu yazılar "İzvestiya" gazetesi yönetiminin ilgisini çekti ve onu Türkiye, İran ve Afganistan'a özel muhabir olarak atadılar. Azad Şerifov yurtdışında Türkiye'ye gönderilen ilk Azerbaycanlı muhabirdir. Türkiye'den döndükten sonra önemli görevlerde çalışmış, Azerbaycan KP MK-nun bölüm başkanı ve "Azerinform"un baş direktörü gibi görevlerde bulunmuştur.

Bu makalede Azad Şerifov'un gazetecilik alanında yaptıklarından bahsedilmekte. Onun Türkiye'deki hizmetlerinden daha kapsamlı bilgi verilirken ve onun "Bosfor Üzerinde Uçan Martılar" adlı kitabının tanıtımı yapılmıştır. Ayrıca "Azerinform"u yönettiği yıllarda ermeni vandalizminin ve terörünün arka planını açıklayan yazıları hakkında da değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azad Şerifov, Türkiye, "İzvestiya" Gazetesi, İlk Azerbaycanlı Muhabir, "Bosfor Üzerinde Uçan Martılar"

* Doktora Öğrencisi, Bakü Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesi, Uluslararası Gazetecilik Bölümü. ORCID 0000-0003-1970-182x, e-mail: tuqay59@mail.ru

**AZƏRBAYCAN SOVET JURNALİSTİKASINDA TÜRKİYƏ MÖVZUSU
(AZAD ŞƏRİFOVUN YARADICILIĞI HAQQINDA)**

Xülasə

Sovet rəhbəri Stalinlin ölümündən sonra dəmir pərdələrin qaldırılması Türkiyə ilə əlaqələrin bərpasında yeni mərhələni jurnalistikaya da gətirdi. Türkiyə ilə münasibətlərin yumuşalması Azərbaycanlı jurnalist Azad Şərifovun yaradıcılığında da mühüm rol oynayır.

Azad Şərifov'un ümumittifaq miqyasında maraqla izlənən "Vokruq sveta" jurnalında dərc edilən Türkiyə'yə aid yazıları təkcə ictimaiyyətin yox, partiya-sovet orqanlarında çalışan rəhbər işçilərin də maraqla oxuduğu yazılardan olmuşdur. Bu yazılar "İzvestiya" qəzeti rəhbərliyinin də diqqətini cəlb etmiş, onu Türkiyə, İran və Əfqanıstan üzrə xüsusi müxbir vəzifəsinə dəvət etmişlər. Azad Şərifov xüsusi müxbir kimi Türkiyə'yə göndərilən və xaricdə çalışan ilk Azərbaycanlı jurnalistdir. Türkiyə'dən qayıtdıqdan sonra da o, məsul vəzifələrdə çalışmış, Azərbaycan KP MK-nın şöbə müdiri, "Azərinform"un baş direktoru olmuşdur.

Məqalədə Azad Şərifovun jurnalistikaya gəlişi və fəaliyyəti haqqında məlumat verilir. Onun Türkiyə'dəki fəaliyyətinə isə önəmli yer ayrılır, "Bosfor üzərində qağayılar" kitabı haqqında danışılır. Eyni zamanda "Azərinform"a rəhbərlik etdiyi vaxtlarda erməni vandalizminin və terrorunun iç üzünü açıb ortaya qoyan yazıları haqqında da məlumatlar yer alır.

Açar sözlər: Azad Şərifov, Türkiyə, "İzvestiya" qəzeti, İlk Azərbaycanlı Müxbir, "Bosfor Üzərində Qağayılar"

**TURKISH THEME IN THE AZERBAIJANI SOVIET JOURNALISM
(ABOUT THE CREATIVE WORK OF HONOURED JOURNALIST AZAD
SHARIFOV)**

Abstract

The removal of the iron curtain after the death of the Soviet leader Stalin brought about a new stage in the restoration of relations with Turkey also in journalism.

Azad Sharifov's articles about Turkey published in the "Vokrug Sveta" ("Around the World") magazine that was very popular on an all-Union scale were of the articles, which were read with interest not only by the wide public, but also by the high-ranking members of the party and soviet bodies. These writings have also grabbed the attention of the management of the "Izvestiya" newspaper, and he has been offered to the post of special correspondent in Turkey, Iran and Afghanistan. Azad Sharifov was the first Azerbaijani journalist accredited in Turkey and working abroad as a special correspondent. After returning from Turkey, he also worked in some responsible positions, held the positions of the

head of department of the Central Committee of the Communist Party of Azerbaijan and General Director of "Azerinform".

This article presents information about Azad Sharifov's coming to journalism and his activities in this field. Also the article places the highest value on his activities in Turkey, narrates about the his book titled "Seagulls over the Bosphorus". At the same time, there is information about his articles revealing the inner face of the Armenian vandalism and terrorism written during his leadership of "Azerinform".

Key words: Azad Sharifov, Turkey, "Izvestiya" newspaper, first azerbaijani correspondent, "Seagulls over the Bosphorus"

Giriş

Sovetlər Birliyi tərkibində 70 ildən bir az çox bir dönmədə özünü sovet sosialist respublikalarından biri kimi təsdiq edən Azərbaycanın Türkiyə ilə sovet dönməsi əlaqələrini tədqiq edən tədqiqatçılar daha çox tarixi, mədəni və ədəbi əlaqələri tədqiqat sahəsi kimi araşdırmışlar. Təbii ki, siyasi, iqtisadi və ticarət əlaqələrinin öyrənilməsi də bu aspektdə önəmli və özünəməxsus yer tutmuşdur. Amma mətbuatın bu sahədə önəmli fəaliyyəti unudulmasa da bu barədə demək olar ki, çox az danışılmış və bu yönümdə olan tədqiqatlar da daha çox Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələri, bir qisim də Türkiyə-Azərbaycan ədəbi əlaqələri kimi təqdim edilmişdir. Şübhəsiz ki, bunun obyektiv və subyektiv səbəbləri olmuşdur. Amma sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında Türkiyə mövzusu bütün qadağalara baxmayaraq cəmiyyətin daim aqlıq duyduğu və ciddi maraq doğuran mövzulardan olmuşdur. 70 illik bir tarixi özündə birləşdirən bu əlaqələrin tarixi həm vaxt, zaman baxımından, həm də mahiyyət baxımından müxtəlif mərhələdə özünü göstərmişdir.

Bu sırada 60-cı illərdən sonra başlanan dövr xüsusi əhəmiyyət kəsb etməklə, həm münasibətlərin yumşalma, dostluq ənənələrinin yeni mərhələdə davam etdiyi bir tarixi dövr kimi diqqəti cəlb etmişdir. Bəlkə də buna görədir ki, bu dövr sovetlər birliyinin Azərbaycanda bərqərar olduğu 20-ci ildən üzübəri əsassız torpaq iddialarının, azad dünyaya qarşı yönəlmiş təhdidlərin dünyada kifayət qədər güc sahibi olan bir dövlətin siyasətinə çevrilməsi münasibətlərin düşmənçiliyə qədər yüksəlişindən sonra yeni dövr kimi xarakterizə edilməkdədir.

Bu dövr Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində yeni mərhələ olmaqla, əslində Stalinin ölümündən sonra başlayır. Bu Türkiyə-Sovet münasibətlərində yeni bir dönmədir, münasibətlərdə yumşalma və əlaqələrin qurulması üçün ilk addımların atılması ilə xarakterizə olunur. 60-cı illərin əvvəllərində isə dəmir pərdələrin qaldırılması Türkiyə ilə əlaqələrin bərpasında yeni mərhələni jurnalistikaya da gətirdi. Artıq 1964-cü ildən Sovetlər Birliyi ilə Türkiyə arasında razılaşmalardan sonra Azərbaycandan bir çox yazar, sənət və elm adamlarının da Türkiyəyə gedib-gəlməsi üçün imkan yaradıldı. Azərbaycan yazarlarının Türkiyəyə, türk yazıçılarının Azərbaycana səfərləri baş tutmaqda idi.

Azərbaycan sovet mətbuatında Türkiyə mövzusunda danışılarda Azərbaycan sovet publisistikasının ilklərini ortaya qoyan, bir növ bu mövzuda cəmiyyətin aqlığını ödəməyə

çalışan yazıların müəllifləri kimi Mehdi Hüseynin, Qasım Qasımsadəninin, Elçinin və nəhayət Məmməd Aslanın adları yada düşür. Bir ilk olaraq Azərbaycanın xalq yazıçısı, dramaturq, tənqidçi, ictimai xadim Mehdi Hüseynin Türkiyədə səfərdə olması, 1964-cü ildə “Bir ay və bir gün” kitabının oxuculara təqdim edilməsi dövrün önəmli hadisəsi idi. Bir fakt da önəmlidir ki, Türkiyə səfərlərinin nəticəsi kimi təqdim olunun bu kitab, “1963-cü ilin aprel və may aylarında baş tutan səfərin təəssüratları Azərbaycan oxucusunun Türkiyə haqqında ilk və geniş tanışlığı idi” [Səmədova: 2011,148]. Bundan sonra isə adamların burnun ucu göynədiyi Türkiyə haqqında Qasım Qasımsadəninin, Elçinin və nəhayət Məmməd Aslanın təqdimatları gəlirdi. Bu günün özündə də tədqiqatçıların ədəbi nümunələr kimi təqdim etdiyi bu dəyərli sənət əsərləri, Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri haqqında yeni dövrdə yazılmış ilk nümunələr adlandırılır. İllər boyu ədəbiyyat və jurnalistika arasında, xüsusən də jurnalistikanın publisistika sahəsinin daha çox ədəbiyyat nümunəsi kimi təqdim olunması heç kəsdə etiraz belə döğürməyib. Ədəbiyyat və jurnalistika arasında ciddi bir sərhəd yaratmaq fikrindən uzaq olsam da, reallıq budur ki, bunlar jurnalistikadır. Bu məsələnin önəmli olan bir tərəfi.

Digər önəmli bir tərəf isə sovet jurnalistikasının qarşı Türkiyə haqqında nadir nümunələrini ortaya qoyan iki imza da olub: Azad Şərifov və Zaur Qədimbəyov. Əslində sovet dövrü mətbuatında Türkiyə mövzusunda danışanda bu imzalardan yan keçmək və ya onları yada salmamaq bəlkə də bir haqsızlıq olardı. Digər tərəfdən diqqət doğuran bir fakt da var ki, Türkiyə mövzusunda, məhz Türkiyə mövzusunda yazı yazmaq həm də onların işi-peşəsi olmuşdur: məşhur «İzvestiya» qəzetinin həm də Türkiyə üzrə xüsusi müxbirləri kimi... Hətta cəsarətlə demək olar ki, onlardan biri-Azad Şərifov Azərbaycan yazarları, o cümlədən jurnalistləri sırasında Türkiyə həyatından və türk dünyasından yazılan ilkəri ortaya qoyan və böyük oxucu auditoriyasına çatdıran çoxsaylı məqalələrin müəllifi olmuşdur.

1. Sovetlər Dönəmində Xaricdə Çalışan İlk Azərbaycanlı Jurnalist

Azərbaycanın XX. əsrdə yetirdiyi nadir simalardan biri kimi təqdim olunan Azad Şərifov sovetlər dönəmində xaricdə işləyən ilk azərbaycanlı jurnalist olmuşdur. O, həm də adı Nyu-Yorkda nəşr edilən “Kim kimdir?” adlı beynəlxalq soraq kitabına daxil edilmiş, Qafqazı təmsil edən yeganə jurnalistdir. Ümumiyyətlə, Azad müəllimi jurnalistikamışın tarixində bir çox ilklərə imza atan jurnalist kimi təqdim etmək olar.

İlk qələm təcürbələri orta məktəbdə təhsil aldığı illərə aiddir. O dövrdə «Fizkulturnik Azərbaycan» ("Azərbaycan idmançısı") qəzetinin demək olar, hər sayında onun yazılarına yer verilir və az sonra həmin nəşrdə işə dəvət olunur. Bir müddət sonra «Pionerskaya pravda»nın Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri təyin edilir. 1956-cı ildə «Molodyoj Azərbaycan» qəzetində şöbə müdiri, redaktor müavini kimi fəaliyyət göstərir. 1959-cu ildə isə qəzetin redaktoru təyin olunur. Azad Şərifov bu populyar qəzetin ilk azərbaycanlı redaktoru da kimi tarixə düşmüşdür.

Çox keçmir ki, məşhur «Vokruq sveta» jurnalında baş redaktorun müavini vəzifəsini tutur. Bu Azad müəllimin həyatında, eləcə də jurnalist kimi yaradıcılığında yeni bir dövrün başlanğıcı olur. Xüsusən də Stalinin ölümündən sonra Türkiyə ilə münasibətlərin yumuşalması və dostluq əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi Azad müəllimim jurnalist

yaradıcılığında da mühüm rol oynayır. Azad Şərifovun ümumittifaq miqyasında böyük maraqla izlənən “Vokruq sveta” kimi məşhur və maraqlı bir jurnalda dərc edilən Türkiyə haqqında yazıları müasir jurnalistikamızın da dolğun nümunələridir. Bu materiallar o dönm təkcə içtimaiyyətin yox, olduqca mühüm partiya-sovet orqanlarında çalışan rəhbər işçilərin də maraqla oxuduğu yazılardan olmuşdur. Eləcə də «İzvestiya» qəzeti rəhbərliyinin diqqətini cəlb etmiş, onu Türkiyə, İran və Əfqanıstan üzrə xüsusi müxbir vəzifəsinə dəvət etmişdilər.

1966-1969-cı illərdə "İzvestiya" qəzetinin Türkiyə, İran və Əfqanıstan üzrə xüsusi müxbiri Azad Şərifov xaricdə işləyən ilk azərbaycanlı jurnalis olmuşdur. Bu vəzifədə o, 1969-cu ilədək – Azərbaycan KP MK-nın mədəniyyət şöbəsinin müdiri təyin olunana qədər işləmişdi. Onun Türkiyə ilə bağlı olan yazıları təbii ki, qəzetin tələb və qaydalarına uyğunlaşdırılsa da, Türkiyədəki vətənsəvər fəaliyyəti və həyatı da jurnalistika üçün maraqlı döğuran mövzulardan sayıla bilər. "Uzaq meridianlarda görüş", "Bosfor üzərində qağayılar" kitablarında toplanan yazılar “Vokruq sveta” və “İzvestiya” kimi bütün dünyada populyarlıq qazanmış ümumittifaq nəşrlərinin dəyərli nümunələri olduğu qədər də, Azərbaycan jurnalistikasının da maraqlı döğuran nümunələri kimi böyük əhəmiyyətə malikdirlər.

1967-ci ilin payızında Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl birinci dəfə SSRİ-yə səfər edəndə Türkiyə nümayəndə heyətini müşayət edənlər sırasında "İzvestiya" qəzetinin xüsusi müxbiri Azad Şərifov da var idi. O vaxtlar adı Azərbaycanda pıçılıtlı ilə çəkilən Azərbaycan Demokratik Respublikasının ideya rəhbəri Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Ankarada “Əsri” məzarlığında qəbrini ziyarət edən, “İncirlik” hərbi bazasına gizlicə baş çəkən “kəşfiyatçı” jurnalist də Azad Şərifov olmuşdu.

2. Ankara: Azərbaycanlı Jurnalistin İş Yeri

Sonralar bu təyinatı barədə Azad müəllim “Zerkalo” qəzetində yazmışdı [Şərifov:2003, 18]. Qeyd edirəm ki, bu yazı 13 il sonra “525-ci qəzet”in 7 mart 2016-cı il sayında dəyərli ziyalılarımız, Bakı Dövlət Universitetinin professorları Şirməmməd Hüseynovun təqdimatında və Nəsir Əhmədlinin tərcüməsində “Xalq şairi Süleyman Rüstəm “Əsri” məzarlığında“ adı ilə dərc edilmişdi [Şərif: 2016].

“Mərkəzi mətbuat orqanı olan “İzvestiya” qəzetinin baş redaktoru Lev Nikolayeviç Tolkunov respublikamızın o vaxtkı rəhbəri Vəli Yusif oğlu Axundovla dost idi. Onlar tez-tez qış istirahətlərini Moskva yaxınlığındakı “Barvixa” sanatoriyasında birgə keçirirdilər. O zaman “İzvestiya” qəzetinə Yaxın Şərq ölkələrində müxbir məntəqəsi açmaq imkanı verilmişdi. Bununla əlaqədar, diplomatlar arasında müxbir məntəqəsinin harada, Ankarada, yoxsa Tehranda açılması barədə müzakirələr gedirdi. L.Tolkunov bu məsələ ilə bağlı V.Axundovun fikrini soruşanda o, birmənalı şəkildə: “Əlbəttə, Türkiyədə”, - cavabını vermiş və dərhal soruşmuşdu:

-Bəs kimi oraya xüsusi müxbir göndərmək istəyirsiniz? Ümidvaram ki, erməni olmayacaq.

L.Tolkunov gülə-gülə demişdi:

-Hə, belə bir fikir var idi, qarşısını tez aldıq. Türkiyənin özü də erməni jurnalistə, yəqin ki, viza verməzdi.

- Lev Nikolayeviç, niyə xarici müxbirlər sırasında azərbaycanlı jurnalistlər yoxdur? Axı bizdə də ərəb, fars, türk dillərini gözəl bilən qabiliyyətli insanlar çoxdur. Ermənilər isə, xüsusən televiziya, üzr istəyirəm, it xılı kimidirlər (Yəni çoxdurlar - red.).

- Haqlısınız, Vəli Yusifoviç, məsələ burasındadır ki, redaksiya xaricə yaxşı tanıdığı jurnalistləri göndərir. Şübhə etmirəm ki, Sizin respublikada da maraqlı jurnalistlər çoxdur, amma biz onları tanımırıq. Moskvada işləyənlərdən göndəririk.

- Olsun. Rusiyanın ən qədim jurnalı olan "Vokruq sveta"da baş redaktorun müavini var: Azad Şərifov. Yeri gəlmişkən, bu yaxınlarda İstanbulda olub. Maraqlı bir yazısı da çıxmışdı. O niyə bu vəzifəyə layiq olmasın ki?

Onların bu söhbətini xeyli sonra Lev Nikolayeviç mənə danışdı. O, azərbaycanlılara böyük rəğbət bəslədiyini heç vaxt gizlətmirdi. Bir müddət keçdi, Lev Nikolayeviç Tolkunov iş yerimə zəng elədi. Dedi ki, "İzvestiya"nın müxbir məntəqəsinin yeri barədə məsləhətləşmək istəyir. Bir aydan sonra... mən artıq Ankarada idim" [Şərif: 2016].

1966-1969-cı illərdə "İzvestiya" qəzetinin Türkiyə, İran və Əfqanıstan üzrə xüsusi müxbiri Azad Şərifov xaricdə işləyən ilk azərbaycanlı jurnalis olmuşdur. Bu vəzifədə o, 1969-cu ilədək – Azərbaycan KP MK-nın mədəniyyət şöbəsinin müdiri təyin olunana qədər işləmişdi. Onun Türkiyə ilə bağlı olan yazıları təbii ki, qəzetin tələb və qaydalarına uyğunlaşdırılsa da, Türkiyədəki vətənsəvər fəaliyyəti və həyatı da jurnalistika üçün maraqlı döğuran mövzulardan sayıla bilər. "Uzaq meridianlarda görüş", "Bosfor üzərində qağayılar" kitablarında toplanan yazılar "Vokruq sveta" və "İzvestiya" kimi bütün dünyada populyarlıq qazanmış ümumittifaq nəşrlərinin dəyərli nümunələri olduğu qədər də, Azərbaycan jurnalistikasının da maraqlı döğuran nümunələri kimi böyük əhəmiyyətə malikdirlər.

Eyni zamanda Türkiyəyə açılan bu pəncərədən dünyanın düzəni də başqa çür görünməkdə idi: "İzvestiya"da ilk yazım dərc olundu. Yadımdadır, adı "Anadoluda bahar" idi. SSRİ-nin Türkiyədəki səfiri Andrey Smirnov dedi ki, qəzetin vəsaiti hesabına "İzvestiya"nın Ankarada müxbir məntəqəsinin açılması münasibətilə tədbir keçirmək lazımdır. İlk məşim bütövlükdə bu mərasimə sərf olundu. Türkiyənin və başqa ölkələrin məşhur jurnalistləri, siyasi partiyaların nümayəndələri çağırılmışdılar. Məni onlara təqdim etdilər. Bir nəfər ucaboy kişi mənə yaxınlaşıb gözləmədiyim halda azərbaycanca dedi: "Mən icmalçı Səməd Ağaoğluyam". Yanımda dayanmış, çoxdan Türkiyədə işləyən diplomatlardan biri izah elədi ki, bu, Azərbaycan mühaciri, Türkiyənin tanınmış dövlət xadimi, Atatürkün dostu və onun nazirlərindən biri olmuş Əhməd bəy Ağayevin oğludur. Sovet hakimiyyətinə mənfi münasibətdədir.

- Bəs onu səfirliyin qəbuluna niyə dəvət etmisiniz?

- Diplomatiya elə budur, dəə... O, nüfuzlu icmalçılardan biridir

Ona göz qoymağa başladım. Başqa qonaqlar kimi arağa, kürüyə cummadı, turş çaxırdan ləyaqətlə bir udum alıb bakalı yerə qoydu" [Şərif: 2016].

3. Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Qəbrini Ziyarət

Sonralar Azad müəllimin Türkiyə təsüuratları haqqında “Zerkalo” qəzetində bir yazısı dərc olunmuşdu. O, bu yazıda da deyirdi ki, Türkiyəyə gəldiyim ilk günlərdən jurnalist adım və vəsiqəm mənim üçün əsil xilaskarım olmuşdu. Xüsusi müxbir kimi fəaliyyətimin ilk günlərində yenə də jurnalist marağım məni ADR-in qurucusu Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Ankarada “Əsri” məzarlığında qəbrini ziyarət etməyə sövq etdi. SSRİ-nin Ankaradakı səfirliyinin Konsulluq şöbəsinin müdiri, yerlimiz, gözəl insan Rza Məmmədovla bu mövzuda bir xeyli söhbətimiz də olmuşdu. “O, mənə diqqətlə qulaq asaraq demişdi:

- Hə, o, Ankaranın “Əsri” məzarlığında dəfn olunub, amma biz oraya getmirik. Sən nəyə görə maraqlanırsan ki?

- Elə-belə. Bir jurnalist kimi maraqlanıram. Axı bu bizim tariximizdir.

Üzümə mənəli-mənəli baxıb dedi:

- Bilirsən, Azad, mənə çox xoşdur ki, “İzvestiya”-nı burada mənim yerlim olan jurnalist təmsil edir, amma sən vəziyyəti hələ öyrənməmişən, vəziyyət mürəkkəbdir. Tələsmə, götür-qoy elə. Sənin uğursuzluğun bizim ümumi uğursuzluğumuz ola bilər”.

Amma Azad müəllim Məmməd Əminin qəbrini ziyarət edir, Səməd Ağaoğlunun bələdçiliyi ilə...

“Ertəsi gün Rza Məmmədov məni evlərinə kətə yeməyə dəvət etdi. Yoldaşı Sima xanımın bişirdiyi kətələr çox dadlı idi. Rza kətə yeyə-yeyə dedi:

- Deyirlər, dünən novxanlı yerlimiz Rəsulzadənin məzarını ziyarət etmişən...

Kətə boğazımda qaldı. Beynimdən bir fikir keçdi ki, yəqin səfirlik işçiləri məni güdürlərmiş. Bu fikir hələ başımda dolaşırdı ki, Rza sakitcə dedi: “Türklər sənin maşını qəbiristanlığın yanında görüblər. Heç olmasa, “bələdçinin” maşını ilə gedəydin” [Şərif: 2016].

Günlərin birində Türkiyədə nəşr olunan bir qəzet Rza müəllimin sinəsi orden-medallı, polkovnik mindurunda bir şəklini vermiş və şəklin altından da yazmışdılar: “Azəri Rza Məmmədov Rusiyanın casusudur”. Həmin şəkil də Rza müəllimin Azərbaycan DTK-sının Gəncə şəhər bölməsinin rəisi işləyərkən çəkilmiş. Xarici İşlər Nazirliyinin heç bir rəsmi notası və ölkəni tərək etmək tələbi olmasa da Rza Məmmədov sakitcə Bakıya döndü.

“Moskva mənim çoxdan yoldaşlıq etdiyim, yüksək mədəniyyətli, savadlı, ünsiyyətçi Arif Heydərovu (sonralar Heydər Əliyevin dəvəti ilə Azərbaycan Respublikasının DİN naziri təyin olundu) SSRİ-nin Ankaradakı səfirliyinin Konsulluq şöbəsinə müdir göndərdi” [Şərif, 2016]. General Arif Heydərov haqqında xatirələrində də Azad müəllim bu dəyərli insan haqqında böyük təəssüf və qurur, fəxr hissələri ilə söhbət açır, hətta onun Türkiyə və Sovet münasibətlərində böyük qalmaqallar yarada biləcək bəzi “oçaqları” belə necə söndürdüyündən bir şahid kimi ustalıqla danışır [Şərifov: 2016].

“O, təcrübəli kəşfiyyatçı idi, uzun müddət Almaniyada və İranda işləmişdi. Bir gün dedi:

- Gəl gedək o tarixi tapıntını mənə göstər.

Yəqin bunu Rza Məmmədov ona deyibmiş. Birlikdə Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin qəbrinin üstünə gedib gül dəstəsi qoyduq. Yolda mənə dedi:

- Azad, səndən xahiş edirəm, Bakı turistlərini buraya gətirmə, bütün şəhərə xəbər yayılacaq, xoşagəlməzliklərdən yaxa qurtara bilməyəcəksən. Əslində mən burada elə bir qəbahət görmürəm. Amma..." [Şərif: 2016].

Böyük başarıq və istedad sahibi olan Arif Heydərrov qısa müddətdə səfirliyin ən nüfuzlu, ən hörmətli əməkdaşı olur. Elə ilk gündən də Azad müəllimin-həm də azad jurnalistin himayədarına çevrilir, həm də məsləhətləri ilə "azad jurnalisti" diplomayiyanın qanunlarına "tabe etdirməyə" çalışır. Azad müəllim bu barədə sonralar çox sakit bir tonda danışaraq deyirdi ki, onun dediklərinə əməl etməyə çalışsam da bu hər dəfə alınmırdı, daha doğrusu bəzən jurnalist peşəsindən gələn azadlığım bu vədlərimi pozdururdu.

"Respublikamızdan Ankaraya bir qrup ziyalı gəlmişdi. Süleyman Rüstəm də onların arasında idi. Mən onu uşaqlıqdan tanıyırdım. Elə birinci axşam bizim evin qonağı oldu və məndən xahiş etdi ki, onu Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin məzarı üstünə aparım. Əlbəttə, mən imtina etməyə çalışdım, dedim, onun məzarının yerini bilmirəm. Qayıtdı ki:

- Fikrin nədir, istəyirsən, Bakıya qayıdanda mənə doğma Novxanı kəndimə buraxmasınlar?

"Davranış" qaydasını pozmalı oldum, onu "Əsri" qəbiristanlığına apardım. Uzun müddət yaşarmış gözünü silə-silə lal-dinməz başdaşının yanında oturdu. Xeyli sonra öyrəndim ki, onlar bir-birilərini yaxşı tanıyırlarmış" [Şərif: 2016].

4. "Məni həbsdən bir çansız çek qurtardı..."

Əməkdar jurnalist Tahir Aydınoglu danışır ki, Azad müəllim təkcə böyük jurnalist və ictimai xadim yox, həm də hər şeyi yerli-yerində görməyi bacaran insan idi. Sadəliyi və səmimiyyəti ilə bəlkə də çoxlarına örnək ola bilən bu insanın hər bir hərəkətində və münasibətlərində adamlara olan məhəbbət və qayğı ilk andan da hiss olunurdu.

Tahir müəllim deyir ki, "Kommunist" qəzetində çalışdığım illərdə, eyni binada olduğumuzdan Azad müəllimlə təsadüf görüşlərim çox olmuşdu, amma söyləyimki, bu təsadüflərin hər birindən yadımda qalan və həyatıma örnək olan bilən çox xatirələr qalıb. Azad müəllimin bir söhbətindən sonra, hətta indinin özündə də xarici səfərlərdə olanda mağaza, bazar ya marketlərdə alış-verişdən sonra aldığı çekləri heç vaxt atmıram. Dost-tanışların, hətta həyat yoldaşımın bu vərdişimə etiraz doğurması belə mənə bu vərdişdən bu gün də cəkəndirməyib. Bu həm də Azad müəllimlə bağlı olan xoş bir söhbətin yadigarıdır, deyə söhbətinə davam edir:

- Azad müəllim belə görüşlərin birində maraqlı bir hadisə haqqında da danışdı: Türkiyədə "İzvestiya" qəzetinin müxbiri kimi çalışdığım illərdə bəzən müxbir, jurnalist marağı mənə çox şeylərə sövq edirdi. Sovetlərlə münasibətin yeni-yeni yumşaldığı o illərdə Türkiyəyə gələn hər bir sovet adamına millətindən və kimliyindən asılı olmayaraq

kəşfiyyatçı-cəsus gözündə baxırdılar. Düzdü burada olan çox az azərbaycanlılara da üzde qardaş, dost münasibətlər sərgilənsə də, üstümüzdəki “kəşfiyyatçı-cəsus” yarlığı yaddaşlarında yaşamaqda idi.

Bir dəfə də başıma belə bir hadisə gəldi, jurnalist marağım məni “İncirlik” hərbi bazasına gətirdi. Bir-iki gün sonra NATO-nun bu məşhur hərbi bazası ilə maraqlanmağım yerli mühafizə orqanlarında ciddi şübhələr yaratdı, heç bir sorğu-sualsız məni həbs edib, əmniyyət idarəsinin təcridxanasına gətirdilər. Bir gecə də burada qaldım, heç kəsə məlumat vermək imkanım belə olmadığımdan çarəsiz bir vəziyyət yaranmışdı. Polis də kiməsə məlumat verməyim üçün heç bir şərait yaratmırdı, hiss edirdim ki, ittiham üçün əllərimdə elə bir ciddi fakt da yoxdur və həqiqətən də belə bir faktın olması mümkün deyidi. Doğrudan da bu tanışlıq mənim jurnalist marağımın məhsulu idi. “İncirlik” bazasına getməyimin səbəbləri haqqında verilən suallara cavabım, bir jurnalist marağından doğduğunu bildirsəm də, bununla kimsəni inadırmaq da mümkün deyidi. Fikirləşirdim ki, nə etməliyəm, təcridxanada yatmaq da mümkün deyidi, birdən gecə əl çantamda təsadüfən tapdığım Ankaradakı bir marketdən edilən alış-veriş ceki “xilaskarım” oldu. Bu çek vasitəsi ilə “şübhəli bilindiym gün” Ankarada olduğumu və hərbi bazaya getmədiyimi polisə “sübüt” etdim. Təcridxanadan çıxandan sonra bir çansız çekin məni böyük bir skandalın qurtardığına şükürlər edirdim”.

5. “Bosfor Üzərində Qağayılar” Haqqında

Azad müəllimin publisistikasında dünya xəritəsinin hansı məkanları yoxdur?! Bir az bəlağətli desək, Antraktidadan başqa o, bütün dünyanı oxucusuna gəzdirir. Bu yol Avstriya, Macarıstan, Çexoslovakiya, Böyük Britaniya, Yunanıstan, İraq, Pakistan, İndoneziya, Türkiyə, Ərəb Əmirlikləri, Amerika Birləşmiş Ştatları, Polşa, Fransa, İtaliya, Hindistan, Filippin, Vyetnam, Kubadan keçir. Bir qismi “Bosfor üzərində qağayılar “ kitabında [Şərifov, 1991] toplanmış bu yazılarda Azad müəllimin dərin müşahidə qabiliyyətinin, hadisələrə müdaxilə şəristəsinin, ümumuyyyətlə zəngin bir jurnalist olduğun görürsən. Müəllif özünə və fikirlərinə - “bu yazılar coğrafi və tarixi teraktlar deyil, mən jurnalistəm, gəzdiyim ölkələr, adamlar haqqında gördüklərimi, şahid olduqlarımı yazdım” deyimi ilə aydınlıq gətirir. Kitabı vərəqlədikçə bir suala da cavab axtarıram: görəsən Azad müəllim dünyanın ən böyük və çəkili ölkələri haqqında yazılarının toplandığı bu kitabı niyə “Bosfor üzərində qağayılar “ adlandırılıb? Hər halda bu sual ola bilsin ki, müəllifə heç vaxt verilməyib və kitaba təqdimatında da onun bu cavbını görmürük. Amma ürəyimə gələn bir hiss var ki, Azad müəllim bu kitabı tərtib edəndə, ömrünün ən maraqlı səhifələri olan Fransa, Amerika, İndoneziya və sairə xatirələri sırasında qardaş Türkiyəyə verdiyi önəmin və sevginin yeri bambaşqa olmağındadır. Zərrə qədər şübhə etmirəm ki, kitabın “Bosfor üzərində qağayılar“ adlandırılması da məhz bu müqəddəslikdən doğur. Mən də bu yazımda kitabın “Bosfor üzərində qağayılar” hissəsinə diqqət etməyi planlaşdırdım...

Kitabın “Bosfor üzərində qağayılar” adlandırılan bölümü dörd hissədən ibarətdir. 1965-1969-cu illərdə yazılan, müxtəlif mətbuat orqanlarında çap edilən və kitabda toplum şəkilində təqdim edilən bu hissə əsasən Türkiyənin Atatürk zamanından sonrakı keşməkeşli “dərbələr tarixinin” umdə bir hissəsini oxucuya təqdim edir [Şərifov: 1991,36-69].

“Bir az tarixdən” adlanan birinci hissə [Şərifov:1991,36-38] Türkiyə-Sovet münasibətlərinin tarixindən, bu münasibətlərin qurulmasında Atatürkün və Leninin söylərindən, hətta 1920-ci ilin aprelində Leninin Türk nümayəndə heyətini qəbulundan danışılır. Bir il sonra sovetlərin hərbi və maliyyə yardımından sonar Sakariyada ingilis-yunan hərbi hissələrinin darma-dağın edilməsi və bundan sonar İzmirin, İstanbulun düşmənlərdən azad edilməsi maraqlı faktlarla təqdim edilir. 60-cı illərdə uzun bir fasilədən sonar istiləşməkdə olan Türkiyə - Sovet İttifaqının tarixi əlaqələrinə böyük dəyər verilir.

“555-k əməliyyatı” ikinci hissənin adıdır [Şərifov:1991,38-47]. 1960-cı ilin mayında Menderes hökumətinin devrilməsindən, Türkiyə tarixinin ən faciəli səhifələrindən olan bu qanlı hadisəyə gətirən yoldan söhbət açılır. “Yaşasın azadlıq”, “Menderesə istefa” şuarları ilə mitinqə başlayın İstanbul Universitetinin tələbələrindən mitinqinə polis müdaxilə edir... İstanbul polisinin rəisi Zəki Şahin rektor Sami Onaradan mitinqi dayandıрмаğı tələb edir. Rektorun polislərdən universitet ərazisini tərk etmək tələbi, qanunlara görə polisin universitetin daxili işlərinə müdaxilə səlahiyyəti olmadığını bildirməsi hadisələri bir az da qızıqdırır. Bir heçə polis rektoru kabinetində ölümcül döyür və maşınla nəməlum istiqmətə aparırlar. Bu hadisənin səhəri gün bütün İstanbulu Atatürkün şəklini əllərinə almış və “Müstəqillik marşı”nın sədələri ilə hərəkət edən on minlərlə tələbənin mitinqlər dalğası bürüyür. DİN naziri Namiq Qedik mitinqi dağıtmağa atlı süvariləri göndərir. Mitinqin ən gur vaxtında prezident Cəlal Bayar və baş nazir Adnan Menderes meydana gəlir, amma onların mitinq iştirakçıları ilə dialoqu baş tutmur. Mitinq iştirakçıları onları danışmağa belə qoymurlar. Baş nazir təcili orduda təmizləmə işlərinə qərar verir, amma qərar həyata keçmir. Artıq Ankara və İstanbul qarnizonlarına hökumət və dövlət binasını tutmaq əmri verilmiş, 27 may səhər tezdən, Demokrat Partiyasının rəhbərləri olan prezident Cəlal Bayar, baş nazir Adnan Menderes başda olmaqla bütün hökumət həbs edilmişdi. Hətta ölkəni tərk etmək istəyən hökumət nümayəndələri təyyarə meydanlarında, dəniz limanlarında saxlanaraq ölkənin idarəsini ələ almış ordu hakimiyyətinə təslim edilməkdə idi. Sonar isə amansız və qanlı itihamlar dalğası gəlirdi... Bu olayları müəllif iki nəfərin söhbəti kimi təqdim edir. Əlbəttə, bir sovet jurnalistinin bu çevriliş hadisəsini bu cür təqdim etməsi, heç şübhəsiz ki, dövrün tələblərindən gəlirdi. Ola bilsin ki, müəllif söylədiklərini kiminsə dilindən yox, öz mülhizələri kimi təqdim etsəydi, bu dövlətlərarası bir “skandala” da çevrilə bilərdi.

“Bosforda “Sonalar gölü” adlanan 3-cü hissə [Şərifov:1991,47-56] “Türkiyə Tələbələri Milli Federasiyası”nın sədri Yazman Duyğunun İstanbulun progressiv qəzetlərindən birində jurnalist olan atası ilə söhbəti ilə başlayır. Türkiyənin vaxtı ilə Rusiyadan hərbi kömək alması, Atatürk haqqında rusların fikirləri hörmətlə yad edilir. İncəsənət xadimlərindən ibarət Sovet nümayəndə heyətinin dövətinə razılığın olması, amma sonradan dost adlandırdığı “Amerika tələbələri Milli İttifaqı”nın bu məsələyə təpki göstərməsi, çıxış üçün yer ayrılması, afişaların çapına qadağalar, polisin müdaxiləsi və ən nəhayət tədbir təşkilatçısının avtomobil qəzasında qətlə yetirilməsi yazının giriş hissəsidir.

Bakı Opera teatrının və Kiyev Balet teatrının şənc solitlərinin zahirən çox qonaqpərvər, amma seziləcək qədər şübhələr dolu qarşılama mərasimini təqdim edən və tədbir təşkilatçısı Yazman Duyğunun faciəli ölümünü eşidən müəllif (Azad Şərifov) böyük bir təəsüf hissi ilə

qeyd edir ki, bu mənim Türkiyə ilə ilk görüşüm idi. Tələbə yataqxanasında yerləşdirilən nümayəndələrin türk tələbələrlə görüşləri, Sovetlər haqqında məlumatlılıqlar yazının mövzusu olur. Hətta bildirilir ki, türklər futbolçulardan və kosmanavt Yuri Qaqarindən başqa bir kimsəni tanımır, sovet təhsil, səhiyyə sistemindən, həyat tərzindən elementar məlumatlarının olmadığı bəzi maraqlı faktların təqdimatı ilə ortaya qoyulur. Səfər çərcivəsində Zeynəb Xanlarovanın və Lutviyar İmanovun ifalarının, üç saat davam edən konsertlərini böyük alqışlarla qarşılanması, hətta səfərin təşkilatçısı olan və buna görə “təsadüf” bir maşın qəzasının qurbanı olan Yazman Duyğunun qəbrinin ziyarəti kimi notlar mövzunu daha da istiləşdirir.

“Çağrılmamış qonaqlar” hissəsi [Şərifov:1991,56-69] ilə başa çatan yazıda Türkiyə-Sovet münasibətlərini əngəllənməsini səbəbləri, bu məsələdə iki dünya sisteminin-ABŞ və Sovet dövlətlərinin təmsalında Türkiyədə üz-üzə duran qüvvələrinin pozuculuq siyasəti anlaşıqlı bir şəkildə açıqlanır, amma bir sovet jurnalistinin təəsüratları kimi...

Umumiyyətlə, “Bosfor üzərində qağayılar “da qardaş Türkiyəyə bəzən açıq, bəzən də gizli bir bağlılığın və sevginin duyğusal nişanələrini görsək də, həm bu yazının, həm də bütün kitabın bir sovet jurnalisti tərəfindən yazıldığını az qala bütün sətirlərdə belə hiss edirsən. Təbii ki, ayrı cür də mümkün deyildi və milli kədr olan Azad müəllimə bu boyda meydan verən bir quruluşdan başqa ruhda olan və ya sovet quruluşunun təbliğinə aid olmayan yazı tələb etmək və ya gözləmək ən azı sadəlövlük olardı. Həm də Leninin dediyi kimi, mətbuatın təbliğatçı, təşviqatçı və həm də təşkilatçı olduğu bir dövrdə...

Nəticə

Azad Şərifov 1980-ci illərin axırlarında “Azərinform” dövlət agentliyin baş direktoru təyin edilir. Onun rəhbərliyi dövründə Azərbaycan jurnalistləri istər Ermənistan və Rusiya KİV-ləri, istərsə də xarici mətbuat tərəfindən cəlb edildilən informasiya müharibəsinə qoşuldu. Bu müharibədə düşməne layiqli cavab vermək kimi mühüm bir vəzifəni öhdəyə götürməklə, ermənilərin ölkəmiz və xalqımız haqqında yaydığı yalana qarşı mübarizənin önündə “Azərinform” və onun baş direktoru gedirdi. O dövrün ən populyar qəzetlərini atüstü vərəqləmək də bəs edir ki, Azad müəllimin fədakar əməyinin, ağıllı mühakimələrinin, ən müxtəlif dairələrə, o cümlədən ümumittifaq rəhbərliyinə və mətbuatına səriştəli, arqumentli cavabları ilə tanış olasan. Hətta cəsarətlə demək olar ki, erməni vandalizminin və terrorunun iç üzünü açıb ortaya qoyan ən dəyərli yazıların və təqdimatların altında Azad Şərifovun imzası dururdu.

“Azad Şərifov bu agentlikdə işlədiyi dörd ilə yaxın dövrdə 250-dən çox məqalə, təkzib, replika, felyeton və başqa materiallar yazmış və çap etdirmişdir. Onun rəhbərliyi ilə agentliyin jurnalistləri Azərbaycan, rus və ingilis dillərində erməni terrorizmini ifşa edən bir sıra kitablar və fotoalbomlar hazırlamışlar” [Şərifov:2010]. 1992-ci ilə kimi Azərinformun baş direktoru, sonra isə siyasi icmalçısı vəzifələrində çalışmış, "Mahnı qəlblərə yol açdı", "Nuxa", "Mavi gəminin kapitanı", "Elan olunmamış müharibə - Azərbaycan əhalisinə qarşı erməni soyqırımını", "Erməni terrorizmi", "İnformasiya blokadasının yarılması" və s. kitabları ilə ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuşdur. “Ölkəmiz üçün ən çətin dövrdə bu agentliyə

rəhbərlik etmiş bu insan həmişə öz həyatının əsas mənasını jurnalistikada görürdü. Bu vəzifədə qısa müddət işləsə də, buradan gedərkən yaxşı iz qoymuşdur” [Şərifov:2016].

Dörd çağırış Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı seçilmişdir. Cəmiyyət qarşısında təmənnəsiz xidmətləri və jurnalistika sahəsində fəaliyyəti Qırmızı Əmək Bayrağı, iki dəfə “Şərəf Nişanı” ordenləri ilə dəyərləndirilmişdir. Azərbaycanın əməkdar jurnalisti fəxri adını almışdır. “Mediamızın ağsaqqallarından biri kimi öz dərin təcrübəsini gənc jurnalistlərə də həvəslə öyrətmiş, onların yetkin mütəxəssis kimi formalaşması üçün səylərini əsirgəməmişdi. Təbiətən təvazökar, saxta təkəbbürdən uzaq bir insan olan Azad Şərifov 2009-cu ilin dekabrında 79 yaşında vəfat etmişdir” [Azad Şərif: 2009].

Ədəbiyyat.

- Azad Şərif vəfat edib, (2009), 24 dekabr. <http://modern.az/az/news/2119/#gsc.tab=0>
- Azərbaycan, (2010), *Dostumuz Azad Şərifov*. 10 aprel.
- Səmədova Nailə, (2011), *İnsan, zaman və həyat həqiqəti*. Bakı: Nurlan, 262 s.
- Şərif Azad, (2016) *Xalq şairi Süleyman Rüstəm “Əsri” məzarlığında* (Ruscadan tərcümə edən: Nəsir Əhmədli). “525-ci qəzet”, 7 mart.
- Şərifov Azad, (1991), *Bosfor üzərində qağayılar (Çayki nad Bosforom)* Bakı, “Gənclik” nəşriyyatı, s.224
- Şərifov Azad, (2003), *Ankaranın “Əsri” məzarlığına gedən yolu heç vaxt ot basmayacaq (Ne zarastet tropa k kladbişu “Asri”)*. “Zerkalo” qəzeti, 24 may, s.18.
- Şərifov Azad, (2016), *Abidə önündə oyanmış xatirələr*. “General Arif Heydərov” kitabı. Bakı, “Əbilov, Zeynalov və oğulları” nəşriyyatı,. s.121-131
- Şərifov Azad, (2010), *Azərbaycan Yazıçılar Birliyi, Ədəbiyyat qəzeti*. 8 yanvar, s.6.